

IDEA (LOPS21)

FI1 Johdatus filosofiseen ajatteluun

5. Millaista on taitava ajattelu?

Virittäytymisen aiheeseen

- Listaa:
  1. kolme piirrettä tai taitoa, joista tunnistaa hyvän ajattelijan
  2. kolme piirrettä tai taitoa, joista tunnistaa kehnon ajattelijan.
- Mitkä listaamistasi hyvän ajattelijan piirteistä ovat sellaisia, jotka useimmat ihmiset hallitsevat mielestäsi hyvin?
- Entä missä olisi usein kehitettävää?

Taitavan ajattelun malli

AJATTELUN VAIHE	TAVOITE	KIINNITÄ HUOMIOTA
Ihmettely	Hyvä ja selkeä kysymys	Itsestäänselvyyksien kyseenalaistaminen, kysymyksen täsmällinen muotoilu
Mielikuvitus	Vaihtoehtojen ennakkoluuloton kartoitus	Eri näkökulmien huomiointi, luovuus ja erilaisuuden ymmärtäminen
Rakentava kriittisyys	Vaihtoehtojen arviointi	Kriteerien reilu soveltaminen, ennakkoletusten tunnistaminen
Perustelu	Oman kannan perustelu tai perusteltu epävarmuus	Avoimuus ja rehellisyys, erilaisuuden hyväksyminen

Ihmettely

”Kaikki filosofia alkaa ihmettelystä.”

- Platon

- Ihmettely on hyvä paikka aloittaa ajattelu, mutta siihen ei kannata jämähtää.
- Vaikeat ja epämääräiset kysymykset kannattaa yrittää muotoilla selvemmiksi tai pilkkoa pienemmiksi.
  - Esim. kysymys ”mikä on elämän tarkoitus?” voidaan muotoilla uudelleen:
    - Millaista on mielekäs elämä?
    - Mitä elämässä kannattaa tavoitella? Miksi?
- Kysymystä voi jalostaa myös seuraavilla kysymyksillä:
  - Mistä kysymykseen kannattaisi lähteä etsimään ratkaisua?
  - Onko kysymys luonteeltaan tieteellinen, eettinen, yhteiskunnallinen vai henkilökohtainen?

Mielikuvitus

- Hyvän ja selkeän kysymyksen jälkeen taitava ajattelija kartoittaa mahdolliset vastausvaihtoehdot.
- Tässä tehtävässä auttaa:
  - Luovuus ja mielikuvitus
  - Itsestäänselvyyksien kyseenalaistaminen
  - **Empatia** eli kyky tarkastella ja ymmärtää muita näkökulmia
  - **Reflektio** eli kyky pohtia ja arvioida omaa toimintaa ja ajattelua.
- Tässä vaiheessa ei kannata vielä arvioida, vaan ennakkoluulottomasti etsiä eri vaihtoehtoja.

Rakentava kriittisyys

”Kaikki joskus arvioivat ja pohtivat ajatuksiaan. Kun siitä tulee järjestelmällisempää, kun siihen käytetään aikaa ja yhä pidemmälle pohditaan, siitä tulee varsinaista filosofiaa.”

- Leila Haaparanta

- Vaihtoehtojen kartoituksen jälkeen seuraa arviointi.
- Siinä auttaa *rakentava kriittisyys*:
  - Ennakko-oletusten tunnistaminen ja haastaminen
  - Vaihtoehtojen vahvuuksien ja heikkouksien puntarointi
  - Arviointiperusteiden eli **kriteerien** julkituominen.
- Kriteerien valintaan vaikuttaa asiayhteys eli **konteksti**.
  - Ks. taulukko *Ajattelua eri tilanteissa*, printtikirja s. 44, digikirjassa luvun viisi toisen alaluvun alla.

Perustelu

- Taitava ajattelu on vaativaa, mutta reilua:

Mitään väitettä tai kantaa ei pidä hyväksyä, ennen kuin sen puolesta on esitetty riittävän hyvät perustelut.

- Kun aiemmat ajattelun vaiheet on suoritettu huolellisesti, perusteleminen on helpompaa:
  - Arviointikriteerit ovat hyvä pohja vakuuttaville perusteluille.
  - Oman kannan vahvuuksien ja heikkouksien tuntemus.
  - Vertailu muihin vaihtoehtoihin.
- Joskus on vain myönnettävä **perusteltu epävarmuus**. Miksi tämäkin on arvokas lopputulos ajattelulle?

Tehtävä

Idea 1, luku 5, tehtävä 2 (s. 51):

Sovella taitavan ajattelun mallia (vaihtoehtojen kartoitus, rakentava kriittisyys, oma perusteltu kanta) seuraaviin tilanteisiin:

- a) hurja nälkä
- b) luokkaretkelle lähtö
- c) uuden talvitakin osto
- d) vaaleissa äänestäminen
- e) itse keksitty aihe

Ajattelun taito: käsitteenmäärittely

- Filosofiassa käsitteiden määrittely on kaiken lähtökohta.
  - Esim. on vaikea keskustella Jumalan olemassaolosta, jos keskustelijat ovat eri mieltä siitä, mitä "Jumala" tarkoittaa.
- Määrittelyssä auttaa käsitepari **välttämättömät ja riittävät ehdot**:
  - 1. Välttämättömät ehdot:** mitä oliolla pitää ehdottomasti olla, jotta se kuuluu käsitteen alaan
    - Esim. biologisen vanhemman välttämätön ehto on, että oliolla on omia jälkeläisiä.
  - 2. Riittävät ehdot:** mikä on tarpeeksi, jotta jokin olio kuuluu käsitteen alaan
    - Esim. biologisen vanhemman riittävä ehto on, että oliolla on oma tytär.

Tehtävä

Idea 1, luku 5, tehtävä 4 (s. 51):

Etsi Wikipediasta viiniä ja oikeudenmukaisuutta tarkastelevat artikkelit. Hae tarvittaessa lisätietoa.

- a) Kirjoita viiniä ja oikeudenmukaisuutta tarkoittavat sanat vähintään kolmella eri kielellä.
- b) Kumpi on konkreettinen, kumpi abstrakti käsite?
- c) Kirjoita käsitteiden määritelmät mahdollisimman tiiviisti ja selvästi. Kumpi on helpommin määriteltävissä?
- d) Mitkä ovat viinin ja oikeudenmukaisuuden yläkäsitteitä, entä alakäsitteitä?